

บทคัดย่อ

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทดสอบรูปแบบการพัฒนาชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง โดยนำองค์ความรู้จากการวิจัยและพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมบนพื้นที่สูง มาเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อยกระดับชุมชนตามกรอบตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง 3 ลักษณะภูมิสังคม ได้แก่ ชุมชนป่าเมี่ยง ชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก และชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น โดยมีกรอบตัวชี้วัด 3 ด้าน 21 ตัวชี้วัด ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ 5 ตัวชี้วัด ด้านสังคม 8 ตัวชี้วัด และด้านสิ่งแวดล้อม 8 ตัวชี้วัด ให้คะแนนแต่ละตัวชี้วัดตั้งแต่ 1-5 คะแนน รวมทั้งหมด 105 คะแนน ซึ่งเป้าหมายของชุมชนต้นแบบโครงการหลวงต้องมีระดับค่าคะแนนไม่น้อยกว่า 4 ผลการศึกษาสรุปดังนี้ (1) แผนการดำเนินงานเพื่อยกระดับการพัฒนาชุมชน 6 พื้นที่ ประกอบด้วย 5 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ตัวชี้วัดที่ 1.1 มีชนิดพืช/สัตว์ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพได้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม 2) ตัวชี้วัดที่ 2.3 เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 3) ตัวชี้วัดที่ 3.2 มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ 4) ตัวชี้วัดที่ 3.4 มีการปลูกข้าวบ้าน และ 5) ตัวชี้วัดที่ 3.5 มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ (2) ผลการดำเนินงานตามแผนการพัฒนายกระดับชุมชนตามกรอบตัวชี้วัด 6 ชุมชน ดังนี้ 1) การปลูกไม้ผลแบบผสมผสานในพื้นที่ลาดชันภายใต้ระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำโดยปลูกร่วมกับแนวหญ้าแฝก 2) การทดสอบเลี้ยงผึ้งโพรงในระบบวนเกษตรสวนเมี่ยง 3) การสร้างแหล่งเรียนรู้หรือแปลงตัวอย่างในชุมชน 4) การทดสอบปรับพื้นที่เป็นขั้นบันไดเพื่อใช้ปลูกข้าวนา 5) การปลูกฝิ่นในพื้นที่ทำกินเพื่อเป็นแนวกันลมและสามารถตัดมาใช้ประโยชน์ และ 6) การสำรวจรวบรวมความหลากหลายและภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่น รวมทั้งการเพาะขยายพันธุ์พืชสำคัญสำหรับการฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (3) การศึกษารูปแบบและกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนเพื่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติที่ดี ดังนี้ 1) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น 2) การศึกษาดูงานเรื่อง วิถีชีวิตชุมชนป่าเมี่ยงต้นแบบคนอยู่อาศัยร่วมกับป่า 3) การสาธิตและถ่ายทอดองค์ความรู้การปลูกข้าวต้นเดียวภายใต้ระบบนํ้าน้อย และ 4) การรณรงค์ปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่น (4) ผลการประเมินการยกระดับชุมชนตามกรอบตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงหลังการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน พบว่า บ้านแม่เมะ มีการยกระดับจำนวน 15 ตัวชี้วัด คะแนนรวม 85 คะแนน (ระดับ 4) บ้านแม่พริก มีการยกระดับจำนวน 4 ตัวชี้วัด คะแนนรวม 76 คะแนน (ระดับ 3) บ้านปางยาง มีการยกระดับจำนวน 11 ตัวชี้วัด คะแนนรวม 73 คะแนน (ระดับ 3) บ้านห้วยโทน มีการยกระดับจำนวน 10 ตัวชี้วัด คะแนนรวม 67 คะแนน (ระดับ 3) บ้านแม่ละอ มีการยกระดับจำนวน 11 ตัวชี้วัด คะแนนรวม 74 คะแนน (ระดับ 3) และ บ้านปางหินฝน มีการยกระดับจำนวน 7 ตัวชี้วัด คะแนนรวม 73 คะแนน (ระดับ 3)

คำสำคัญ ชุมชนต้นแบบโครงการหลวง การพัฒนาอย่างยั่งยืน สภาพภูมิสังคมบนพื้นที่สูง ป่าเมี่ยง นาข้าว ฝิ่น

Abstract

The research project aims to study and test the community development model by using the knowledge from previous study in the Royal Project areas. The total 3 criteria and 21 indicators included 5 economic indicators, 8 social indicators and 8 environmental indicators were used as the guideline for setting appropriate geosocial based development programs of each community. The scoring of each indicator using the 5-point scale, with totally 105 points. The Royal Project development model must be assessed on average at least 4. The results are summarized as follows. The activity planning to enhance the development of 6 pilot areas comprised of 5 indicators; There are many kinds of plants / animals to be employed (1.1), Learning community (2.3), There is the system of soil and water conservation (3.2), Planting of villager's woodlot (3.4), and Restoration and conservation of biodiversity in natural forest (3.5). The activities enhanced community development of 6 villages were (1) Multiple cropping of fruit trees in sloping area underly with soil and water conservation system, (2) Feeding Asiatic honey bee (*Apis cerana*) in agroforestry system, (3) Developing demonstration plots or learning center in each community, (4) Testing of paddy rice in terrace cultivation instead of upland rice, (5) Bamboo planting for wind brake and household utilizations, (6) Surveying the local plant diversity and their traditional used in each community and doing propagation for sustainable used and biodiversity restoration. The good practices to promote community driven processes were transferring and exchanging knowledges within/without community such as traditional used of local plants, single planting of paddy rice under less water condition, and making campaign of forest restoration for food bank in each community. The results of post-evaluation of development status in each pilot areas ranged from 67-85 points (defined to level 3-4). The score was summarized as follows: *Assam tea community*; Ban Mae Mae had increased from 56 to 85 points (level 3 to 4), while Ban Mae Prik had increased from 70 to 76 points (level 3). *Rice growing community*; Ban Pang Yang had total score increased from 66 to 73 points (level 3), while Ban Huay Tone had increased from 54 to 67 points (level 2 to 3). *Opium eliminated community*; Ban Pang Hin Fon had score increased from 64 to 73 points (level 3), whereas Ban Mae Ma Lor had increased from 60 to 74 points (level 2 to 3).

Keywords: Royal project model, Sustainable development, Highland social geography, Assam tea community, Rice growing community, Opium eliminated community